

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

ДИТЯЧИЙ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ БІЛІНГВІЗМ

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 4 курсу
освітньої програми
*«Прикладна (комп'ютерна) лінгвістика
та англійська мова»*
спеціальності – 035.10 Філологія (прикладна лінгвістика)
галузі знань – 03 гуманітарні науки
Вікторії Анатоліївни МЕЛЬНІЧЕНКО
Наукові керівники:
Валентина РОБЕЙКО,
доктор філософії Юлія ЦИГВІНЦЕВА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри української мови та прикладної лінгвістики

протокол № 15 від «06» 06 2024 року

завідувач кафедри _____ (підпис)

к. філол. н., доц. Сергій РІЗНИК

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота є комплексним дослідженням українсько-російського дитячого білінгвізму, що охоплює аналіз фонетичних, граматичних та лексичних параметрів мовлення дітей дошкільного віку. Актуальність роботи обумовлена широким поширенням білінгвізму в Україні та його впливом на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. Робота базується на обробці 55 аудіозаписів, проведених у співпраці з ГО "Спільномова", з використанням програми для фонетичних досліджень Praat та мовою програмування Python для аналізу мовлення. Основні методи дослідження включають порівняльно-зіставний, описовий та фонетичний аналізи. Мета роботи полягає у вивченні впливу двомовності на мовленнєвий розвиток дітей та ґрунтовне дослідження міжмовної інтерференції в умовах українсько-російського білінгвізму. Завдання включають аналіз фонетичних, граматичних і лексичних помилок та систематизацію виявлених особливостей, що надалі може бути направлено на розробку корекційних заходів для підтримки високого рівня володіння українською мовою дітьми дошкільного віку в Україні. Результати показують, що міжмовна інтерференція впливає на всі рівні мовлення, викликаючи порушення в нормах вимови на фонетичному рівні (34,5%) та граматичну невідповідність, яка спостерігається приблизно у 58,9% аудіозаписів. Лексичні порушення, такі як використання русизмів та пряма заміна українських слів російськими, були зафіксовані у 83,6% випадків, що підкреслює значний вплив російської мови на дитяче мовлення. Дослідження підтверджує необхідність розробки освітніх програм, які б зміцнювали українську мову та сприяли кращій адаптації дітей в білінгвальному середовищі. Робота стане корисним джерелом для подальших наукових досліджень та показником сучасної мовної ситуації в контексті дитячого білінгвізму в Україні.

Ключові слова: дитячий білінгвізм, українсько-російська двомовність, міжмовна інтерференція, фонетичний аналіз, граматичні та лексичні особливості, мовленнєвий розвиток дитини.

ANNOTATION

The qualification work is a comprehensive study of Ukrainian-Russian children's bilingualism, which includes the analysis of phonetic, grammatical and lexical parameters of preschool children's speech. The relevance of the work is due to the widespread use of bilingualism in Ukraine and its impact on the speech development of preschool children. The work is based on the processing of 55 audio recordings conducted in cooperation with the “Spilnomova” NGO, using the Praat phonetic research software and the Python programming language for speech analysis. The main research methods include comparative and contrastive, descriptive and phonetic analyses. The aim of the study is to examine the impact of bilingualism on children's speech development and to conduct a thorough investigation of interlanguage interference in the context of Ukrainian-Russian bilingualism. The tasks include analysing phonetic, grammatical and lexical errors and systematising the identified features, which can be used to develop remedial measures to maintain a high level of Ukrainian language proficiency among preschool children in Ukraine. The results show that interlanguage interference affects all levels of speech, causing violations in pronunciation norms at the phonetic level (34.5%) and grammatical inconsistencies, which are observed in approximately 58.9% of the audio recordings. Lexical violations, such as the use of Russisms and direct replacement of Ukrainian words with Russian ones, were recorded in 83.6% of cases, which underlines the significant influence of the Russian language on children's speech. The study highlights the need to develop educational programmes that would strengthen the Ukrainian language and facilitate better adaptation of children in a bilingual environment. The work will be a useful source for further scientific research and an indicator of the current linguistic situation in the context of children's bilingualism in Ukraine.

Key words: child bilingualism, Ukrainian-Russian bilingualism, interlingual interference, phonetic analysis, grammatical and lexical features, child's speech development.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. БІЛІНГВІЗМ: ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ В ЛІНГВІСТИЦІ	9
1.1 Поняття білінгвізму: визначення, підгрунття виникнення, історія досліджень	9
1.2 Різновиди та форми білінгвізму, диглосія	11
1.3 Психолінгвістичні аспекти дослідження двомовності	14
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. ДИТЯЧИЙ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ БІЛІНГВІЗМ	18
2.1 Поняття дитячого білінгвізму: історія досліджень, вплив двомовності на дітей-білінгвів	18
2.2 Проблематика дитячого українсько-російського білінгвізму: сучасна ситуація та освітні процеси	20
2.3 Динаміка розвитку та особливості формування українсько-російського білінгвізму дітей дошкільного віку	23
Висновки до розділу 2	25
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БІЛІНГВІЗМУ	28
3.1 Поняття та різновиди інтерференції	28
3.2 Фонетичні, граматичні та лексичні аспекти міжмовної інтерференції	30
Висновки до розділу 3	34
РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-БІЛІНГВІВ: ПОБУДОВА ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ	37
4.1 Побудова практичного дослідження	37
4.2 Розробка скрипту для аналізу просодичних параметрів дитячого мовлення	40
4.3 Аналіз мовлення дітей-білінгвів	43
Висновки до розділу 4	49
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	58
Додаток 1	58

ВСТУП

Мовлення людини є унікальним явищем, що досліджується в різноманітних аспектах. Білінгвізм також не є виключенням. Зі сторінок історії нам відомо, що таке явище як білінгвізм стало давно поширеним на теренах сучасної України. Варто зазначити, що Україна є багатонаціональною країною з численними етнічними групами, проте найрозповсюдженішими мовами в нашій країні все ж залишаються українська та російська. В останні роки було помічено тенденцію на спад популярності російської мови, проте наші маленькі мовці й досі продовжують використовувати її в комунікації. Тому білінгвізм, особливо дитячий, залишається надзвичайно поширеним явищем, що потребує постійного лінгвістичного аналізу та ґрунтовних досліджень, аби сучасні та майбутні покоління розуміли, яким чином явище білінгвізму впливає на маленьких двомовних носіїв нашої країни. Такі дослідження допоможуть оцінити поточну мовну ситуацію в Україні, а також виявити та проаналізувати наслідки вживання російської мови для українськомовного населення.

У ході цієї наукової роботи планується провести дослідження мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку, розглянути його особливості та актуальну проблематику в контексті українсько-російської двомовності. Після проведення практичного дослідження з використанням програми для фонетичних досліджень “Praat”, мови програмування Python для створення скриптів та унікальних фонетичних матеріалів буде отримано дані, на основі яких ми зробимо висновки про сучасний мовленнєвий розвиток дітей-білінгвів та вплив міжмовної інтерференції на фонетичні, граматичні та лексичні риси їхнього мовлення. Також ця кваліфікаційна робота стане додатковим джерелом для подальших наукових досліджень у галузі дитячого мовлення та білінгвізму.

Наукова проблема цього дослідження полягає в недостатньому вивченні впливу українсько-російського білінгвізму на мовлення та розвиток дітей дошкільного віку в сучасних умовах, що склалися на території нашої країни.

Актуальність роботи полягає в тому, що білінгвізм є поширеним явищем у сучасній українській культурі, але його вплив на мовлення дітей потребує

детальних, багатоаспектних та розгорнутих досліджень. Вивчення цього питання має важливе значення для розуміння впливу українсько-російського білінгвізму на мовлення дошкільнят, для подальшого розвитку методів навчання та виховання молодшого покоління, для аналізу сучасної ситуації двомовності в Україні, а також для формування чіткої мовної політики та актуалізації мовного питання в нашій державі.

Мета роботи: вирішення поставленої наукової проблеми, а саме розгорнуте дослідження мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку; проведення комплексного аналізу явища міжмовної інтерференції в умовах дитячого українсько-російського білінгвізму, який охоплюватиме фонетичні, граматичні та лексичні аспекти цієї мовної категорії.

Завданням наукової роботи є такі етапи дослідження:

1. Виклад теоретичних питань, їх систематизація (поняття білінгвізму, трактування цього явища в лінгвістиці, історія досліджень, різновиди та форми, психолінгвістичні аспекти в першому розділі; поняття дитячого білінгвізму, вплив двомовності на дітей-білінгвів, проблематика дитячого українсько-російського білінгвізму: сучасна ситуація та освітні процеси, динаміка розвитку та особливості формування російсько-українського білінгвізму дітей дошкільного віку в другому розділі; поняття інтерференції та особливості досліджуваного явища в умовах дитячого білінгвізму, фонетичні, граматичні та лексичні аспекти міжмовної інтерференції у третьому розділі);
2. Побудова практичного дослідження та роз'яснення критеріїв, що братимуться для дослідження мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку, комплексний аналіз явища міжмовної інтерференції в умовах дитячого українсько-російського білінгвізму (частота основного тону – ЧОТ, інтенсивність, темп для аналізу фонетичних параметрів; морфологічні та синтаксичні особливості вживання для

- аналізу граматичних параметрів; словниковий запас та типи лексичних помилок для аналізу лексичних параметрів);
3. Розробка скрипту для аналізу просодичних параметрів у програмі для фонетичних досліджень Praat за допомогою мови програмування Python;
 4. Безпосередньо опис та аналіз використаного мовного матеріалу за обраними критеріями;
 5. Написання висновків після опрацювання матеріалу та визначених результатів.

Об'єктом дослідження є спонтанне мовлення дітей дошкільного віку, **предметом** – міжмовна інтерференція в умовах дитячого українського-російського білінгвізму, її фонетичні (ЧОТ, інтенсивність, темп), граматичні та лексичні параметри. Матеріал дослідження — записи спонтанного мовлення дітей дошкільного віку (55 записів, тривалість кожного файлу – 10 - 15 хв). Матеріали дослідження було зібрано у процесі співпраці з ГО "Спільномова — центром створення та розвитку українськомовного середовища" з використанням ресурсів організації та згоди на співпрацю.

За допомогою **порівняльно-зіставного, описового та експериментально-фонетичного методів аналізу** матеріалу будуть вирішені поставлені питання та наукова проблематика кваліфікаційної роботи. За основу братиметься дослідження аудіозаписів мовлення дітей-білінгвів за поставленими критеріями, їх роз'яснення та систематизація.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, практичного та теоретичних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 53 сторінки (59 сторінок разом із додатками та переліком наукових джерел). У вступі детально описується наукова проблема, актуальність, мета та завдання наукової роботи. Далі за структурою йде розділ 1, який присвячується опису поняття білінгвізм, підґрунтя виникнення та історії досліджень явища, різновидам та формам білінгвізму, а також психолінгвістичним аспектам двомовності. В розділі 2 детально розглядається

явище дитячого українсько-російського білінгвізму, історія досліджень поняття, його вплив на маленьких мовців, сучасна ситуація та освітні процеси, а також особливості формування українсько-російського білінгвізму дітей дошкільного віку. У розділі 3 наукової роботи окреслюється явище інтерференції в умовах дитячого білінгвізму, зокрема, різновиди поняття, фонетичні, граматичні та лексичні аспекти явища. В останньому розділі 4 кваліфікаційної роботи описується практичне дослідження мовлення дітей-білінгвів, де за структурою описується побудова експерименту, розробка скрипту для аналізу просодичних параметрів та аналіз отриманих результатів на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях. Завершується робота висновками та переліком використаних джерел (41 найменування).

РОЗДІЛ 1. БІЛІНГВІЗМ: ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ В ЛІНГВІСТИЦІ

У цьому розділі ми розглянемо білінгвізм як лінгвістичне та соціокультурне явище, проаналізуємо різні підходи до визначення поняття, підґрунтя виникнення, а також історію досліджень цього феномену. Також ми зосередимо увагу на дослідженні типології різновидів явища, опишемо психолінгвістичні аспекти двомовності та окреслимо визначення поняття диглосії, що є важливим в сучасному контексті міжмовної комунікації.

Таким чином, ми зможемо зрозуміти, як білінгвізм впливає на мовну поведінку індивідів в дитячому та дорослому віці та в чому полягає складність міжкультурних взаємодій та адаптацій у двомовному середовищі.

1.1 Поняття білінгвізму: визначення, підґрунтя виникнення, історія досліджень

Білінгвізм або двомовність (лат. *bi* – двох + *lingua* – мова) – це явище в лінгвістиці, коли особа володіє двома мовами на рівні носія або практичного володіння. Білінгв – це людина, яка здатна спілкуватися і впевнено використовувати обидві мови. На нашу думку, влучне визначення взятому поняттю дав Л. Вей, який описав білінгва як "особу, яка може використовувати кілька мов активним (усне та писемне спілкування) або пасивним (слухання та читання) способом" [37, с. 4].

Білінгвізм як явище часто виникає внаслідок етнічної різноманітності в суспільстві, наприклад, коли в одній державі проживають два або більше етносів, які спільно використовують різні мови. У зв'язку з тим, що в сучасному світі майже неможливо знайти державу, де б населення було повністю етнічно однорідним, білінгвізм став дуже поширеним явищем. Варто зазначити, що Україна також є багатонаціональною країною з численними етнічними групами, такими як українці, росіяни, болгары, поляки, молдавани, румуни тощо. Проте, за дослідженнями науковця О. Баранника, у складі населення нашої країни спостерігається перевага саме наступних двох етносів – українців (77,8 %) та

росіян (17,3 %). При цьому українську мову вважають рідною 67,5 % населення, а для 29,6 % рідною є російська мова [1, с. 52]. Отже, явище двомовності є досить поширеним у нашій державі та потребує багатоаспектних досліджень.

Перші праці та ґрунтовні дослідження такого поняття як білінгвізм з'являються в 70-ті роки минулого століття, що простежується за надбаннями відомого науковця У. Вайнрайха.

Тривалий час головним критерієм білінгвізму вважалося лише вільне володіння двома мовами. Такої думки дотримувалося більшість фахівців ХХ століття. Водночас американський лінгвіст Л. Блумфілд у 1933 році наголосив на тому, що «справжнім» білінгвом правильно називати лише ту людину, яка з народження володіє та спілкується двома мовами, таким чином викресливши велику кількість людей, які володіють другою мовою не на рівні носія, а вивчили її у зрілому віці або, наприклад, використовують іншу мову тільки в усному форматі. Саме тому, один із перших дослідників феномену двомовності У. Вайнрайх врахував це та разом із канадським колегою В. Маккеєм розширив межі поняття, запропонувавши наступне визначення: білінгвізм – це почергове використання двох і більше мов [5, с. 66].

Як зазначав А. Загнітко, у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. основні аспекти білінгвізму досліджувались такими лінгвістами як В. Аврорін, Х. Багіроков, Ю. Дешерієв, Л. Масенко, В. Труб, О. Швейцер, Н. Шумарова, В. Ярцева та інші [10, с. 210]. При чому науковці мали як схожі погляди щодо явища білінгвізму, так і дещо різні концепції.

Наприклад, В. Аврорін закликав відрізнити реальний білінгвізм від тих випадків, за яких «до володіння рідною мовою додається поверхневе знайомство з іншою мовою, яке не дозволяє цій другій мові слугувати універсальним засобом мислення та мовлення» [14, с. 20-21].

На думку дослідниці В. Ярцевої, «білінгвізм – це здатність окремого індивідуума, або цілого народу, чи його частини спілкуватися (досягати взаємного розуміння) двома мовами» [цит. 19, с. 6].

А дефініція двомовності Х. Багірокова є такою, що «білінгвізм – це результат взаємовпливу різних культур народів, одна з форм адаптації зовсім іншої або спорідненої мовної культури» [цит. 2, с. 5-6].

Дослідження білінгвізму охоплюють такі аспекти, як його різновиди, форми, взаємодія мов, фонетичні, лексичні, граматичні та культурні особливості, які наслідки впливу білінгвізму на когнітивні процеси та сприйняття мови, дитячий білінгвізм тощо. Тому розуміння поняття білінгвізму є важливим для лінгвістів, психологів, педагогів та інших фахівців, які цікавляться мовним розвитком людини та дитини.

1.2 Різновиди та форми білінгвізму, диглосія

Білінгвізм має багато різновидів та форм, і кожен вчений може мати власну думку щодо класифікації цього явища. Залежно від підходу до дефініції та інтерпретації, науковці можуть досліджувати та вивчати найрізноманітніші аспекти білінгвізму.

Спочатку виділимо такий різновид білінгвізму як за способом надбання. Дослідник В. Белянін виділяє два типи: природний (побутовий) та штучний (навчальний) білінгвізм. Природний білінгвізм виникає в результаті впливу мовного оточення, яке також включає наявність радіо та телебачення, і, відповідно, велику кількість мовної практики. У такому випадку особа може навчатися обох мов, несвідомо вивчаючи та засвоюючи мовну специфіку кожної системи. Щодо штучного білінгвізму, то другу мову людина вивчає шляхом свідомих зусиль та застосування спеціальних методів і способів [16, с. 23-24]. На додаток до природного та штучного білінгвізму, можлива й інша ситуація, коли іноземна мова вивчається з викладачем чи репетитором. У такому випадку людина робить це свідомо, оточує себе відповідним мовним середовищем та має можливість покращити свої мовні навички в реальних ситуаціях спілкування. Таким чином, цей різновид можна виділити як змішаний спосіб надбання.

Згідно з віковими періодами, що є важливим для нашого дослідження, білінгвізм поділяється на ранній, зумовлений перебуванням і життєдіяльністю у двомовному культурному середовищі, та пізній, при якому опанування другої мови відбувається у старшому віці, вже після засвоєння рідної мови [9, с. 47]. Також дослідники виділяють такі типи як дитячий та дорослий білінгвізм, відповідно до віку засвоєння індивідом другої мови. В першому варіанті це пояснюють тим, що в дитячому віці обидві мови засвоюються майже одночасно, тому міжмовна градація є умовною. А в другому зрозуміло, що вивчення іншої мови відбувається свідомо та цілеспрямовано. Тому тут градація є прямою та очевидною [20, с. 30].

Залежно від рівня володіння мовами, можна виділити наступні три типи білінгвізму: рецептивний, репродуктивний та продуктивний. Рецептивний (сприймальний) білінгвізм відображається в здатності розуміти іноземну мову на невисокому рівні, без активного її використання. Тобто, людина розуміє іншу мову на певному рівні, але майже не розмовляє та не пише нею. Репродуктивний (відтворювальний) білінгвізм передбачає здатність білінгва не лише розуміти, але й відтворювати тексти іноземною мовою. Це означає, що людина може переказувати прочитане або почуте, але при відтворенні мати певні обмеження. І, нарешті, продуктивний (породжувальний) білінгвізм. Даний різновид передбачає володіння іноземною мовою на високому рівні, що дозволяє білінгвам не лише розуміти та самостійно висловлюватися, але й створювати власні, самостійно згенеровані, текстові матеріали. Тобто, це означає, що людина може вільно розмовляти, читати, писати й навіть використовувати цю мову у творчому аспекті [3, с. 212-215].

Науковець А. Загнітко розмежував такі різновиди двомовності як однобічний та двобічний білінгвізм залежно від характеру спілкування. У випадку однобічного білінгвізму одна сторона комунікації послуговується двома мовами, своєю та мовою іншої сторони, тоді як остання володіє лише рідною мовою та послуговується тільки нею. Натомість двобічний білінгвізм

виявляється тим, що обидві сторони спілкування знають та активно використовують мови один одного [10, с. 215].

За етнолінгвістичним критерієм білінгвізм класифікується як біетнічний (формується у дитини під впливом батьків/дорослих різних національностей) та моноетнічний (формується у дитини під впливом батьків/дорослих однієї національності з метою розвитку культурного розмаїття). За порядком засвоєння мов виділяють паралельний (синхронний/дитячий) білінгвізм, коли дитина володіє обома мовами з самого народження, та послідовний (поетапний) білінгвізм, коли мови засвоюються послідовно чи поетапно [13, с. 94].

Крім явища білінгвізму, його різновидів та форм, науковці розрізняють та досліджують поняття диглосії. Білінгвізм та диглосія – це два тісно пов'язані, але все ж таки відмінні соціолінгвістичні явища, які по-різному характеризуються використанням двох мов у суспільстві.

Як було зазначено в пункті 1.1, білінгвізм – це володіння двома мовами та їх використання однією людиною. Це може бути наслідком культурної або мовної спадщини, багатомовного оточення або навчання в різних мовних середовищах. Білінгвізм може бути різним за ступенем володіння та використання, за характером спілкування, за способом надбання тощо. Тут пріоритетність або функціональність мов не визначають як ключові аспекти. У білінгвальних спільнотах обидві мови, якими володіє людина, можуть мати рівноцінне значення та використовуватися в різних контекстах, залежно від потреб спілкування.

Натомість диглосія – це ситуація, коли в межах одного суспільства використовуються дві мови або два варіанти однієї мови, але з чітким розподілом їх функцій. Одна мова (престижніша) використовується в офіційних та формальних контекстах, таких як освіта, уряд, ЗМІ, тоді як інша мова (менш престижна) використовується в повсякденному спілкуванні, неформальних ситуаціях та у сфері народної культури [36, с. 20-21].

Як зазначає науковиця Н. Матвеева, явище білінгвізму є наслідком використання людиною або суспільством двох мов, а диглосія – розподіл цих

мов за сферами вживання [20, с. 53-54]. Тобто можна зробити висновок, що взяті два явища не взаємозамінюють, а доповнюють одне одного.

Сьогодні в Україні спостерігається значна трансформація чинників, що визначають явище диглосії. За словами Н. Матвеевої: “якщо раніше показник престижності мови був одним з основних під час розподілу мов на шкалі цінностей, а російську мову вважали значно престижнішою за українську, то сьогодні ситуація кардинально змінилась унаслідок зміни оцінних параметрів мовної ситуації. Тепер основним критерієм виокремлення диглосії є розрізнення формальності чи неформальності спілкування” (Матвеева Н.) [19, с. 134].

1.3 Психолінгвістичні аспекти дослідження двомовності

Тривалий час науковці досліджували мовлення тільки поруч зі свідомістю. Проте в деяких дослідженнях психологи визначали мовлення як категорію, що виходить за межі зіставлення з мисленням. Як зазначав С. Рубінштейн: це “...корелює зі свідомістю в цілому” [цит. 28, с. 312]. Тобто в психолінгвістиці мовлення визначається як феноменальний психічний акт, що відбувається не тільки в межах мислення людини, а й поза її свідомістю.

Психолінгвістика білінгвізму спрямована на вивчення процесу, залученого до відтворення, сприйняття та запам'ятовування мов, якими користується людина. Звідси й необхідність вивчати явище білінгвізму в психолінгвістиці.

Як зазначав А. Загнітко, психолінгвістичний аспект дослідження поняття білінгвізму постає через активне використання концепцій рамки моделі матричної мови, моделі гостьової мови, мовленнєвих помилок тощо. Мовленнєві помилки спостерігаються на всіх рівнях мови. Серед фонетичних помилок істотними є змішування чи сплутування звуків, а серед лексичних існують бленди, субституції, взаємозаміни. Для морфології визначальним є “морфологічне дублювання”, тобто коли одна основа має афікси з обох мов (наприклад, стале переміщення показників множини іменникового числа в українсько-російському та російсько-українському білінгвізмі) [10, с. 211].

Також з боку психолінгвістичної теорії білінгвізму варто вміти розрізняти поняття перемикання мовного коду (code-switching) та змішування кодів (code-mixing).

Перемикання мовного коду (code-switching) – це термін у лінгвістиці, що означає поперемінне використання індивідом більш ніж однієї мови в комунікації. Тобто, це відбувається тоді, коли людина-білінгв змінює мову під час спілкування, своєрідно “перемикаючись”, переходячи з однієї мови на іншу або комбінуючи їх у межах одного висловлювання чи речення.

Змішування кодів (code-mixing) – ще одне явище, тісно пов'язане з перемиканням кодів. Зазвичай це відбувається тоді, коли співрозмовники використовують обидві мови разом, ніби “змішуючи” їх в межах одного висловлювання. Змішування кодів відбувається без зміни теми й може охоплювати різні рівні мови, такі як фонологія, морфологія, граматичні структури або лексичні одиниці.

Влучно описано взяті два терміни в науковій роботі А. Варіса, де вчений зазначив, що змішування кодів – це коли хтось використовує одне слово або фразу з однієї мови в іншій, а перемикання мовного коду – це коли одна мова структурно та граматично реорганізовується на іншу під час спілкування [36, с. 133].

Деякі науковці, такі як А. Пакір та Е. Гетч, вказують на відсутність різниці між перемиканням та змішуванням мовних кодів, аргументуючи це тим, що обидва явища виникають в результаті змін у процесі спілкування під час взаємодії двох мов. Проте Б. Кахру, Л. Крисін та В. Беліков вважають таке розмежування важливим та необхідним. При тому Л. Крисін та В. Беліков вводять ще третій вид диференціації – запозичення іншомовних слів та їх включення в мовлення, вказуючи на те, що при запозиченні мовна одиниця хоча б частково піддається фонетичним та граматичним правилам іншої мови. Натомість перемикання та змішування мовних кодів супроводжується повним переходом на іншу мову або повністю у першому випадку, або частковими “вкрапленнями” у другому [20, с. 43].

Висновки до розділу 1

У першому розділі було досліджено поняття білінгвізму, його трактування в лінгвістиці та підґрунтя виникнення явища. Білінгвізм визначається як явище, коли індивід володіє двома мовами на рівні носія чи практичного володіння. Це часто стає результатом перебування особи в білінгвальному середовищі, де обидві мови є розповсюдженими та використовуються в повсякденному житті. Особливе значення для цього дослідження має визначення Л. Вея, який розширює розуміння білінгвізму до використання кількох мов у різних формах комунікації, що дозволяє оцінювати білінгвізм як в контексті розмовної практики, так і у контексті отримання та обробки інформації. Це особливо важливо для аналізу дитячого білінгвізму, де рівень мовної компетенції може варіюватися від повної двомовності до використання другої мови лише на певному рівні сприйняття.

Таким чином, ми визначаємо білінгвізм як здатність дитини активно та пасивно користуватися двома мовами, що включає широкий спектр мовленнєвих активностей. Це визначення буде корисним для подальшого аналізу особливостей мовної адаптації та взаємодії в дитячому віці, оскільки це дозволяє оцінити не тільки мовну компетенцію, але й ширший контекст мовного розвитку.

З історії досліджень було визначено, що перші ґрунтовні праці за нашою темою з'явилися в 70-ті роки минулого століття. Починаючи з другої половини ХХ та на початку ХХІ ст. почались основні дослідження значущих аспектів двомовності як українськими, так і зарубіжними лінгвістами. Розуміння поняття білінгвізму має велике значення для лінгвістів, психологів, педагогів та інших фахівців, які цікавляться мовним розвитком людини.

У наступному підрозділі було зазначено про типології видів білінгвізму, наприклад поділ на природний та штучний білінгвізм, а також ранній та пізній залежно від вікових періодів. В третьому підрозділі було розглянуто та описано психолінгвістичні аспекти дослідження двомовності, в тому числі було детально роз'яснено поняття перемикування (code-switching) та змішування

мовних кодів (code-mixing). Типологія видів білінгвізму допомагає зрозуміти, як різні підходи до вивчення та засвоєння мов впливають на мовний розвиток дітей, наприклад, від природного занурення до формального вивчення. Психолінгвістичні аспекти, такі як перемикання та змішування мовних кодів, важливі для оцінки мовної гнучкості та культурної адаптації дитини в ранньому віці. Ці поняття відкривають шляхи до ефективних стратегій побудови мовної освіти та розвитку дитини.

Отже, білінгвізм є невичерпним джерелом для досліджень, починаючи від контексту суспільно-культурних, психологічних та мовних факторів до впливу на когнітивний та мовленнєвий розвиток дитини. Усвідомлення різноманітності проявів явища допомагає зрозуміти в чому полягає складність міжкультурних взаємодій та адаптацій у двомовному середовищі та відкриває нові горизонти для досліджень науковців.

РОЗДІЛ 2. ДИТЯЧИЙ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ БІЛІНГВІЗМ

У цьому розділі ми розглянемо поняття дитячого українсько-російського білінгвізму, його історичні основи виникнення та актуальні дослідження. Ми проаналізуємо, як двомовне середовище та виховання впливає на когнітивний розвиток дітей, а також розглянемо різні методологічні підходи до вивчення цього феномену. Ми зосередимось на тому, як взаємодія двох мов впливає на формування мовних навичок у дітей.

Таким чином, ми дослідимо, як ранній дитячий білінгвізм може вплинути на психолінгвістичний розвиток та соціальну адаптацію дитини. Окрім того, ми з'ясуємо, які соціокультурні чинники та освітні стратегії сприяють успішному двомовному вихованню, а також визначимо потенційні переваги та виклики, з якими можуть зустрітися білінгвальні діти в процесі навчання та соціалізації.

2.1 Поняття дитячого білінгвізму: історія досліджень, вплив двомовності на дітей-білінгвів

Явище дитячого білінгвізму, або здатність дитини володіти двома мовами з раннього віку, завжди було предметом жвавих дискусій у сфері психології, психолінгвістики, психофізіології та лінгводидактики. Вчені часто розглядали білінгвізм як складний феномен, що впливає на різні аспекти дитячого розвитку.

Проблемою вивчення рідної мови в дитячому віці займалися видатні вчені та мовознавці, серед яких І. Бодуен де Куртене, Д. Бітнер, М. Крушевський, Р. Якобсон, Е. Сепір, О. Єсперсен, Г. Світ, Е. Сіверс та інші науковці. Сучасна лінгвістична наука проводить фундаментальні теоретичні дослідження дитячого мовлення в трьох основних напрямках: а) психолінгвістичному; б) когнітивному; в) теорії мовної діяльності. Проте варто зазначити, що попри існування багатьох теорій, які пояснюють механізми виникнення та розвитку дитячого мовлення, в тому числі білінгвального, до цього часу не існує жодної єдиної теорії, яка б відповідала всім вимогам сучасної науки. Тому це явище потребує глибоких досліджень.

Ще півстоліття тому, деякі вчені, зокрема британські, до явища дитячого білінгвізму ставилися досить негативно: вважалося, що це заважає їхньому інтелектуальному розвитку та засвоєнню рідної першої мови. Батьків непокоїло те, що діти, які зростають у двомовному середовищі, плутатимуть мови в майбутньому. Насправді ж вони просто засвоювали навички лінгвістичної адаптації: під час спілкування з монолінгвами, тобто індивідами, що знають та використовують лише одну мову, ці діти не використовували другу мову. Проте розмовляючи з білінгвами, могли легко перемикатися (code-switching, підрозділ 1.3) з однієї мови на іншу [34].

З історії досліджень відомо, що існували й інші теорії щодо впливу білінгвізму на дітей. Як зазначає у своїй статті дослідниця Л. Казанцева, про позитивний вплив вивчення мов на психічний розвиток дитини писав відомий радянський психолог Л. Виготський. Володіння двома мовами, як вважав вчений: “дозволяє дитині пізнати зміст тих понять, які не мають прямого перекладу з однієї мови на іншу, а відмінність значень лінгвістичних явищ двох мовних систем вдосконалює розуміння рідної мови” [11, с. 141]. Науковці Дж. Ейшир, Ф. Гросьє, О. Ван, Е. Райт також дотримуються такої думки, додатково звертаючи увагу на те, що під впливом другої мови діти швидко вивчають та засвоюють рідну [11, с. 142]. При чому мозок двомовних дітей, адаптуючись до обробки обох мов, має більш гнучкі мережі зв'язків, зазначає у своїй роботі "The bilingual brain: Scientific evidence for neural plasticity" Л.-А. Петіто [22, с. 261].

Дослідження відділення теоретичної та прикладної лінгвістики Кембриджського університету виявили, що діти-білінгви мають значні переваги під час соціальної взаємодії, в гнучкості мислення та загальному розумінні будови мови на відміну від дітей-монолінгвів. Т. Пароді зазначає, що неважливо якою буде друга мова дитини, поширена чи та, що має мало носіїв, адже мовні, соціальні та когнітивні переваги, згадані вище, залишаться незалежно від конкретних мов. Авторка пише, що будь-яка комбінація мов матиме однаковий ефект [34].

Канадська психологиня та професорка Еллен Білесток та її колеги також помітили поліпшення когнітивних здібностей внаслідок білінгвізму. У своїй науковій статті, де експерти досліджували мовлення дітей дошкільного віку, науковці дійшли висновку, що білінгви перевершують монолінгвів у виконанні завдань зі змішаною візуальною та вербальною інформацією. Їхні здібності розвиваються краще та ефективніше, коли мозок запускає вищі когнітивні процеси для вирішення завдань, розвитку пам'яті та розумової діяльності [32].

Варто зазначити, що білінгвальне мовлення дітей важливо та варто досліджувати з багатьох причин. Українська дослідниця О. Шевчук-Клюжева наголошує на тому, що двомовлення дітей необхідно досліджувати з метою коригування їхньої мовленнєвої поведінки. Науковцям у сфері лінгвістики, психології та дидактики потрібно створювати певні рекомендації та правила для вихователів, вчителів та батьків, що направлені на збереження мовної стійкості у дітей-білінгвів із базовою українською мовою, яка залишається домінантною в нашому суспільстві. Важливо активно працювати над розширенням функцій української мови для дітей, які мають базове або переважне володіння російською мовою. Адже в сучасних умовах використання української мови для дітей категорії українсько-російських білінгвів є чіткою вимогою навчального процесу. Також дослідниця зазначає, що незалежно від того, до якої групи належать українсько-російські діти-білінгви – активна чи пасивна – важливо зосередитись на тому, щоб зменшити кількість інтерференційних відхилень та процесів міжмовного змішування [29, с. 129].

2.2 Проблематика дитячого українсько-російського білінгвізму: сучасна ситуація та освітні процеси

Мовна ситуація України завжди залишалась складною та нестійкою протягом усіх років незалежності держави. Етнічна різноманітність, несприятлива діяльність законодавчої влади, невизначеність мовної політики, авторитетність сусідніх країн, а саме поширення різних форм двомовності суттєво вплинули на сучасну мовну ситуацію та її дослідження.

З історії відомо, що суспільство тієї чи іншої держави часто підпорядковувалось новій владі та домінуючій мові. Ми спостерігаємо схожі асиміляційні процеси й в нашій країні, зокрема в південних, східних і частково центральних регіонах України, де панування російської мови призвело до часткового знищення та занепаду українського усного літературного мовлення, територіальних діалектів, яких своєю чергою витіснила штучно об'єднана російсько-українська субмова – суржик. Ці процеси активно впливають на мовленнєвий розвиток сучасної молоді та наймолодшого покоління.

Проблема двомовності в Україні знаходить своє відображення і в системі освіти, яка повинна забезпечувати всебічний розвиток та мовну підтримку всіх учнів, незалежно від їх мовного середовища. Проте українська система освіти не надає конкретних настанов щодо роботи з українсько-російськомовними дітьми. Попри високу пріоритетність української мови згідно з законодавством, діти активно комунікують російською мовою між собою. Як зазначає дослідниця О. Шевчук-Клюжева, закон України «Про дошкільну освіту» (2001 р.) та Державний стандарт дошкільної освіти в Україні (2021 р.) містять лише базові вимоги до дошкільної освіти: “ці документи визначають зміст і обсяг знань, умінь і навичок, якими повинні володіти українські дошкільнята. Державний стандарт дошкільної освіти описує критичні компетенції дитини та звертає увагу саме на мовні компетенції. Ця компетентність передбачає вільне володіння державною мовою та рідною мовою дитини, якщо вони є відмінними. На жаль, у державних документах чітко не визначено основних понять мовної політики. Українська освітня система не описує критеріїв, за якими варто визначати зокрема і поняття рідної мови в контексті білінгвізму та багатомовності” [31, с. 52].

Дослідниця І. Григор'єва зазначає, що формування нових мовленнєвих функцій для двох мов, що відбувається на всіх етапах розвитку дитини, залежить від її комунікативного середовища. Дитина вивчає та керується мовленнєвими засобами обох систем, тому в її мовленнєвому розвитку може виникнути явище інтерференції, що означає процес змішування лексики та

граматики у висловлюваннях. Також авторка статті наголошує на тому, що необхідно пам'ятати про те, що друга мова для дитини – це не просто додаткові мовні одиниці, а ціла мовна система. Раннє вивчення двох мов може призвести до змін в програмі розвитку мовленнєвих здібностей дитини, оскільки засвоєння мови передбачає засвоєння системи в цілому. “Цілком очевидно, що методики викладання мов повинні сприяти розвитку логіко-вербального мислення людини не шляхом його безпосередньої активації, а через активацію образного мислення”, – пише дослідниця [7, с. 292].

Г. Коваленко також наголошує на тому, що нестабільна мовна ситуація призводить до того, що у сучасного нового покоління розвиваються навички активного володіння двома мовами, що своєю чергою може призвести до виникнення певних мовленнєвих недоліків у використанні кожної з мов. Як зазначає автор, для розв'язання цієї проблеми нам потрібні спільні зусилля та дії логопедів, батьків, психологів та інших фахівців [12, с. 413-414]. Саме тому білінгвальна освіта в школі є важливим елементом підготовки дітей до життя в мультикультурному суспільстві. У такому середовищі вчителі та логопеди виконують важливу роль у сприянні розвитку учнів та створенні соціального порядку.

У 2022 році українською дослідницею О. Шевчук-Клюжевою було проведено дослідження, згідно з яким українська мова виявилася рідною для сімейного спілкування для 37% респондентів, тоді як для 32% – російська. Натомість 26,7% ідентифікували свою родинну мовну практику як білінгвальну. Такий аналіз показав реальну мовну ситуацію у київських сім'ях, де є діти дошкільного віку. Дослідниця пише, що “кількість респондентів, які обрали мовою сімейного спілкування російську, і тих, хто визначив українсько-російську двомовність як поширену сімейну практику, разом становить 58,7%”. Це підтверджує той факт, що більша частина родин є двомовними. Зрозуміло, що діти перенесуть мовну поведінкову модель родини в соціальне середовище. Діти-білінгви, які є носіями російської мови як першої, використовуватимуть цю мову у різних комунікативних ситуаціях,

особливо під час неформального спілкування та ігор з однолітками. А ті респонденти, які визначили свою сімейну мовну практику як одномовну українську (37%), стикнуться з тим, що їхні діти, взаємодіючи з дітьми, що володіють російською мовою, почнуть вивчати російську як другу мову у прямому спілкуванні з її носіями [31, с. 54-55].

Крім того, за дослідженнями К. Крутій, було встановлено, що лінгвальною дійсністю країни є також таке поняття як суржик, адже міжмовна інтерференція є неминучим наслідком двомовності. Наприклад, як зазначає авторка статті, “для фонетичної інтерференції характерно те, що старші дошкільники, відзначаючи помилки в мовленні одноліток, не помічають власних, що призводить до їх закріплення. Інтерференція на морфологічному рівні в умовах українсько-російського білінгвізму, в якому перебуває дитина дошкільного віку, проявляється не так часто, як інтерференційні явища на фонетичному і лексичному рівнях”. Також, зрозумілим є те, що порушення норм у мовленні дітей, які користуються російською мовою, погано піддаються коригуванню і є досить стійкими [15, с. 107-108].

2.3 Динаміка розвитку та особливості формування українсько-російського білінгвізму дітей дошкільного віку

Виникнення білінгвізму на ранніх етапах життя дитини найчастіше відбувається в сім'ях, де батьки володіють та спілкуються різними мовами, також в тих випадках, коли дитина стикається з соціумом, де діти-однолітки є іншомовними, а також у регіонах, де населення складається з представників різних мовних груп [24, с. 190]. В усіх представлених варіантах діти набувають здатності володіння двома мовами з раннього дитинства і розвиваються як білінгви.

Дослідниця Н. Коновалова визначила, що білінгвізм дітей середнього дошкільного віку – це володіння ними комунікативною компетенцією двома мовами на рівні, що відповідає нормам їхнього мовленнєвого розвитку, який

забезпечує ефективне спілкування кожною з мов в реальних ситуаціях спілкування з урахуванням вікових особливостей дітей [13, с. 95].

В Україні ситуація з двомовністю є специфічною, адже одночасно відбувається два процеси: законодавчі ініціативи, що встановили українську мову пріоритетною у всіх сферах та продовження використання таких двох мов як російська та українська (також сюди можна включити суржик, як елемент штучно об'єднаних мов) у різних соціальних та вікових групах населення. Як наслідок відбувається виникнення такого різновиду білінгвізму як природній або побутовий. Таким чином, коли в домашньому середовищі спостерігається використання української та російської мов, їх взаємодія, наприклад, через наявність різномовних батьків або близького двомовного оточення, дитина отримує можливість натурально та спонтанно “заволодіти” двома мовами. У таких умовах вона кожного дня стикається з обома мовами, використовуючи їх у повсякденному житті, та стає українсько-російським білінгвом.

За дослідженням О. Шевчук-Ключевої “Соціолінгвістичні особливості формування дитячого мовлення в Україні”, кількісні показники взаємодії української та російської мов, як серед дорослого населення, так і серед дітей, свідчать про широке поширення білінгвізму в Україні, включаючи різні його форми. Це є однією з найважливіших особливостей, яка має прямий вплив на формування українського дитячого мовлення. Попри те, що багато респондентів свідомо обирають стратегію не формувати українсько-російську двомовність у своїх дітей, принаймні на рівні сімейного оточення, проте це не заважає дітям опановувати та використовувати російську мову в буденному спілкуванні з її носіями, що підтверджується даними щодо перемикання мовних кодів [30, с. 202-206].

Більшість батьків, що брали участь у взятому до аналізу дослідженні, підтверджують тезу про негативний вплив українсько-російської двомовності на знання української мови дітьми, оскільки перемикання мовних кодів призводить до появи помилок інтерференційного характеру та розповсюдження змішаних форм мовлення серед білінгвальних дітей [30, с. 207]. Проте з іншого

боку, за підтвердженими дослідженнями науковців, білінгвізм дуже позитивно впливає на здоров'я мозку людини та може запобігати розвитку певних захворювань в майбутньому або поліпшувати їх протікання. Крім того, білінгвізм сприяє розвитку когнітивних здібностей, таких як краща концентрація уваги, гнучкість мислення та покращена пам'ять. Діти, що володіють двома мовами, зазвичай мають вищий рівень метамовного усвідомлення, що дозволяє їм краще розуміти структуру мов та швидше вивчати нові мови [32].

У своїй науковій роботі Н. Соха пише, що лінгвіст І. Епштейн також відзначав можливий негативний вплив двомовності на психічний розвиток дитини через появу невпевненості під час мовленнєвої комунікації, оскільки у такому випадку відбувається формування однієї гібридної мови, а не засвоєння окремих двох мов. Отже, можна зробити висновок, що безконтрольне перемикання мовних кодів та їх змішування (code-switching, code-mixing) призводить до змішання двох мовних систем, і, врешті, до формування штучно об'єднаних форм, наприклад, суржику, як у нашому випадку [25, с. 258].

Висновки до розділу 2

У другому розділі було досліджено поняття дитячого українсько-російського білінгвізму, зокрема було розглянуто основне з історії досліджень, також було з'ясовано вплив двомовності на мовленнєвий розвиток дитини. Проблемою вивчення рідної мови в дитячому віці займалися видатні вчені та мовознавці, серед яких І. Бодуен де Куртене, Д. Бітнер, М. Крушевський, Р. Якобсон, Е. Сепір та інші науковці. Щодо впливу явища білінгвізму на дитину, то тут можна підкреслити той факт, що за дослідженнями науковців на загальний розвиток дитини двомовність впливає позитивно, адже відбувається фізіологічний процес створення нових нейронних зв'язків у мозку, що сприяє покращенню когнітивних функцій, таких як увага, пам'ять та мислення. Проте щодо розвитку мовленнєвих навичок дитини, особливо в ранньому віці, мовна інтерференція може стати певною перешкодою на

кожному з рівнів: фонетичному, лексичному та граматичному; також внаслідок білінгвізму може потерпати і явище мовної ідентичності та приналежності.

Варто зазначити, що дослідження українсько-російського дитячого білінгвізму є важливим та актуальним напрямом сучасних наукових досліджень в нашій країні. Багатогранність цієї проблематики виявляється у її вивченні з різних аспектів: психолінгвістичного, когнітивного, соціолінгвістичного, педагогічного тощо. На майбутнє важливо спрямовувати наші зусилля на розвиток та оновлення актуальної освіти в умовах українсько-російського білінгвізму, щоб створити сприятливі умови для збереження та розвитку української мови та мовної культури у сучасному суспільстві. Адже попри високу пріоритетність української мови згідно з законодавством, діти продовжують активно комунікувати російською мовою за наведеними в роботі дослідженнями.

В третьому підрозділі було досліджено поняття динаміки розвитку та особливості формування українсько-російського білінгвізму дітей дошкільного віку. Було з'ясовано, що виникнення білінгвізму на ранніх етапах життя дитини найчастіше відбувається в родинях, де батьки володіють та спілкуються різними мовами, також тоді, коли дитина з часом стикається з соціумом, де діти-однолітки є тільки російськомовними, наприклад. Як показує дослідження О. Шевчук-Клюжевої, в Україні присутнє широке поширення білінгвізму, включаючи його різні форми. Це безпосередньо впливає на формування українського дитячого мовлення. Багато батьків намагаються не створювати двомовного середовища для своєї дитини, проте це не заважає дітям опановувати та використовувати російську мову в буденному спілкуванні з її носіями, що підтверджується даними дослідження щодо перемикання мовних кодів.

Отже, дослідження дитячого білінгвізму, зокрема українсько-російського, є важливим та актуальним напрямом наукових досліджень. Проблематика явища досліджується з різних поглядів, включаючи психолінгвістичний, когнітивний, соціолінгвістичний і педагогічний аспекти. Переваги білінгвізму в

загальному розвитку дітей підтверджуються широким колом науковців, проте коректний мовленнєвий розвиток зазнає перешкод. Зараз важливо спрямовувати наші зусилля на дослідження та розвиток освіти в умовах двомовності, щоб створити сприятливі умови для збереження та розвитку української мови.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БІЛІНГВІЗМУ

У цьому розділі ми розглянемо різноманітні аспекти інтерференції, які виникають в умовах дитячого білінгвізму. Проаналізуємо поняття та види інтерференції, дослідимо фонетичні, граматичні та лексичні аспекти цього явища. У такий спосіб ми з'ясуємо, як міжмовна взаємодія впливає на розвиток мовлення дітей-білінгвів та визначимо основні типи помилок, які виникають у результаті цього процесу.

3.1 Поняття та різновиди інтерференції

Як відомо, протягом всіх років мовна ситуація в Україні була досить складною, з поширенням різних форм українсько-російської двомовності. Таким чином, вивчення та засвоєння кількох мов одночасно призводить до певного характеру взаємодій між рідною мовою та іноземними мовами. Такі взаємодії можуть мати позитивний аспект: раніше засвоєні навички сприяють легшому вивченню нових мов, що частіше стосується людей у дорослому віці, а можуть мати й негативний аспект: зниження продуктивності та поява помилок в усному та писемному мовленні через взаємодію двох мов, що особливо видно при спостереженні за розвитком дитячих мовленнєвих навичок.

Явище взаємодії мовних систем в умовах білінгвізму, яке виникає при засвоєнні іноземної мови у процесі мовних контактів називають інтерференцією (від лат. *inter* – між, *взаємно* та *ferens* – той, що несе, переносить) [23, с. 432].

Вчені визнають неоднозначність явища міжмовної інтерференції. З одного боку, вона проявляється у негативних аспектах, таких як мовні помилки у дітей-білінгвів (вимовні, семантичні, граматичні). З іншого боку, науковці розуміють, що міжмовна інтерференція є неминучим супутником білінгвального навчання, а отже вимагає пошуку шляхів для ефективного вивчення та коректного засвоєння обох мов [7, с. 293].

Щодо класифікації видів явища інтерференції, то існує декілька підходів. Так, науковець А. Богуш виокремлює прямий і непрямий вид інтерференції. На

його думку, пряма інтерференція передбачає миттєве та підсвідоме перенесення елементів раніше засвоєної мови в мовлення іншою мовою, що перебуває на етапі вивчення. Такий вид інтерференції має зовнішній міжмовний характер. Іншим різновидом інтерференції є непряма інтерференція, яку ще називають внутрішньою, що зумовлена істотними розходженнями в морфологічній, фонетичній, семантичній та інших структурах обох мовних систем [27, с. 2-3].

Щодо рівнів інтерференції, то науковець В. Алімов виділяє фонетичний, морфологічний, синтаксичний, лексичний та семантичний рівні, а дослідниця Н. Мечковська зазначає, що інтерференція може охоплювати різні рівні мови – фонетику, морфологію, словотвір, лексику та синтаксис [27, с. 3].

Сьогодні в теорії мовних контактів особливо важливим є вивчення взаємодії близькоспоріднених мов, таких як українська і російська, оскільки ця взаємодія є основою для інтерферованого мовлення в нашій державі. Українсько-російська двомовність є визначальним явищем, що характеризує актуальну мовну ситуацію в Україні.

Як зазначає А. Бурда, сучасні лінгвісти розрізняють індивідуальний та масовий типи міжмовної інтерференції. Перший різновид характеризується безперечним збагаченням та високим розвитком кожної людини або дитини в індивідуальному порядку. Всі нації потребують таких білінгвів-спеціалістів, адже вони є посередниками між рідною та чужою культурою. Проте науковці вважають, що в переважній більшості дві мови, якими володіє білінгвальна людина, перебувають у різних становищах, тому тут виникає поняття масового типу. На відміну від індивідуальної, масова міжмовна інтерференція може викликати залежність та загрозу руйнації національної ідентичності, що є небезпечним для будь-якої держави [4, с. 14]. Наприклад, у радянський час національномовної політики, такі явища як перемикання мовного коду та деформація українського мовного мислення в бік російського стали ключовим компонентом. Таким чином, наша країна зазнала певної руйнації цілісної національної ідентичності, де одним з основних компонентів є мова [8, с. 212].

Необхідно додати, що на пострадянському просторі існує думка, що результатом міжмовної інтерференції є суржик як явище, яке нібито природно постало і завжди існувало на теренах нашої країни. Проте тут варто зазначити той факт, що українському населенню дійсно властиве інтерфероване мовлення, але як наголошує науковець А. Бурда, це не пов'язано з таким явищем як суржик, а є результатом прямого впливу однієї мови на іншу, тобто наслідком впливу російської мови на українську. Натомість інтерференція може призвести до поняття суперінтерференції та вже тоді, як наслідок, до суржику, який є результатом неконтрольованого розвитку міжмовної комунікації. Такі дослідження мають не лише лінгвістичне, а й соціокультурне значення, оскільки вони стосуються важливих аспектів мовленнєвого розвитку суспільства [4, с. 15].

3.2 Фонетичні, граматичні та лексичні аспекти міжмовної інтерференції

У процесі дослідження за допомогою різноманітних методів соціолінгвістики (спостереження, вивчення продуктів мовленнєвої діяльності, усне опитування, бесіди) дослідниця Т. Лозан визначила, що міжмовна інтерференція найчастіше виявляється на таких рівнях мови, як фонетика, граматики, лексика та морфологія. Також автором дослідницької роботи було описано найголовніші проблеми та помилки, які зустрічаються на різних рівнях мови внаслідок українсько-російської інтерференції [17, с. 10].

Предметом нашого дослідження буде комплексний аналіз міжмовної інтерференції, який охоплюватиме фонетичні, граматичні та лексичні аспекти цієї мовної категорії.

Фонетична інтерференція полягає у відхиленні від фонологічних норм в умовах двомовності. Прикладом некоректного вимовлення можуть бути такі явища як акання, оглушення дзвінких у кінці слова, неправильне наголошування слів, випадіння звуків, виникнення епентетичних звуків між приголосними та інші подібні порушення [26, с. 42-43]. Щодо дитячого

білінгвального мовлення, то як зазначає Н. Соха, внаслідок такої інтерференції мовлення дитини не буде розвиватися коректно за граматичними, лексичними та фонетичними правилами [25, с. 257].

Фонетичні особливості мовлення білінгвів включають різні аспекти звукового прояву мови при взаємодії двох або більше мовних систем. Деякі з них включають акцент та вимову, просодичну інтерференцію, артикуляційні зрушення, процеси адаптації тощо [21, с. 15].

Т. Лозан виявила такі порушення норм української вимови та наголосу внаслідок фонетичної інтерференції:

- м'яка вимова звуків [ч], [дж]: [ч']ого, [ч']асник, б[дж']ола;
- оглушена вимова у кінці слів та в середині слів перед наступним глухим приголосним: са[т], ду[п], ні[ш], гри[п], ри[п]ка;
- м'яка вимова звука [д'] на місці твердого африката [дж]: хо[д']ю, си[д']ю;
- тверда вимова кінцевого м'якого [т'] в III особі множини дієслів теперішнього часу: кажу[т], співаю[т].

Також спостерігаються проблеми з наголошуванням слів, наприклад, український, одинадцять. Як зазначає автор, “нормативним для української літературної мови є наголошення кінцевого складу у двоскладових і трискладових дієсловах, але в мовленні можна почути: не́сти, ве́зти, плі́сти, несе́мо, тягну, везе́те. Нерідко через недостатнє знання закономірностей наголошування, а також під впливом російської мови, чуємо: ста́рий, но́вий, я́сний, стра́шний, ці́лий”. Отже, глибокий аналіз помилок свідчить, що фонетична інтерференція, обумовлена звуковою подібністю, є однією з найпоширеніших причин помилок (25,2%). Це відбувається, коли сприйняття акустичного образу українського слова автоматично ототожнюється з подібним йому звучанням у російській мові [17, с. 10-11].

Після аналізу роботи дослідниці Л. Масенко, яка також зазначає, що вплив російської мови призводить до порушення фонетичних норм української мови, варто додати наступні явища:

- помилкова вимова кінцевого -ф замість білабіального -в (ў) (наприклад, школярі[ф], сказа[ф], льві[ф]ський).
- заміна *д, т* перед *і, я* відповідно на *дз, ц* (наприклад, [дз']якую замість дякую, [дз']іти замість діти).
- нівеляція голосного "и", який є важливим для звукової системи української мови та робить її особливою серед інших слов'янських мов. У сучасній українській мові цей звук все частіше замінюється на "і", що свідчить про зближення зі звуками російської мови, де відповідний голосний відсутній (наприклад, Слав[і]к замість Славик, Павл[і]к замість Павлик, кава-амер[і]кано замість кава-американо тощо) [18, с. 51-53].

Щодо просодичної інтерференції, то тут варто зазначити, що такий вид може охоплювати відхилення у частоті основного тону, інтенсивності та темпі мовлення при зміні мови спілкування. Це явище проявляється також у зміні ритму, інтонації та темпу мовлення. Просодична інтерференція часто призводить до неправильного розподілу інтонаційних акцентів та загальної зміни мелодики мовлення. У практичній частині роботи буде досліджено просодичний аспект міжмовної інтерференції, де ми зможемо підтвердити або спростувати зміни в показниках частоти основного тону (ЧОТ), інтенсивності та темпі мовлення у дітей-білінгвів.

Наступний рівень міжмовної інтерференції – граматичний. Явище граматичної інтерференції відбувається тоді, коли правила граматики однієї мови (наприклад, російської) переносяться на іншу (українську), де вони не діють. Це може призводити до граматичних помилок, коли мовець-білінгв намагається застосувати знайомі йому правила до мови, де вони не працюють.

У своєму дослідженні Т. Лозан виявила низку типових помилок, що трапляються в мовленні білінгвів на граматичному рівні:

- вживання закінчень, що притаманні російській мові: *ніхто не переможить* (правильно: переможе), *треба бути охайной* (правильно: охайною), *ми приїдем завтра* (правильно: приїдемо).

- порушення норм відмінювання іменників II відміни чоловічого роду: *першого курса* (правильно: першого курсу), *економічного факультета* (правильно: економічного факультету), *написання реферата* (правильно: написання реферату).
- порушення синтаксичного зв'язку (керування): *ухажувати за квітами* (правильно: доглядати квіти), *дощ ішов кожен день* (правильно: кожного дня, щодня).
- неправильне вживання прийменників: *декілька разів у день* (правильно: на день), *по атестації з української мови я отримав четвірку* (правильно: з атестації) тощо.

Також у список було включено помилки при утворенні ступенів порівняння прикметників, неправильні форми звертань, помилки у формах числівників. Отже, дослідження показало, що граматична інтерференція, обумовлена впливом російської мови, є одним з основних факторів, що призводять до помилок у мовленні українських білінгвів. Найчастіше помилки трапляються у категорії вживання в українській мові словоформ з російськими закінченнями, порушення синтаксичного зв'язку, неправильного використання форм звертання (18,3%) [17, с. 11-12].

Третій рівень міжмовної інтерференції – лексичний. Це лінгвістичне явище, що виявляється у впливі лексичної системи однієї мови (мови-джерела) на лексичну систему іншої мови (мови-реципієнта) у процесі їх контактування [6, с. 24].

У своєму науковому дослідженні Т. Лозан виявила ряд характерних помилок, що спостерігаються в мовленні білінгвів на лексичному рівні:

- пряма заміна українських слів російськими: *Люди викидають у сміття проволоку, бутилки* (правильно: дріт, пляшки). *У нашому городі є багато заводів* (правильно: місті).
- асимільовані русизми: *Кожна усмішка добавляє один рік життя* (правильно: додає). *Приїжджай бистріше* (правильно – швидше).

- міжмовні омоніми або ситуативні русизми (подібні помилки виникають через незнання учнями лексичного значення слова): *який його адрес* (правильно: яка його адреса); *другі плани* (правильно: інші); *відноситься до навчання* (правильно: ставитися); *здати екзамен* (правильно: скласти); *посічене волосся на кінцівках* (правильно: кінчиках); *все рівно я люблю таку погоду* (правильно: все одно).
- кальки: Ми тільки опам'ятались від цієї пригоди (правильно: отямились). Накінець закінчилась чверть (правильно: нарешті). У щоденнику було записано четверо спізнених (за аналогією до «опоздавших», правильно: тих, що спізнилися).

Після аналізу помилок було визначено, що їх більшість (43,1%) виникає через пряму заміну українських слів російськими, а також через використання русизмів та міжмовних омонімів [17, с. 12-13].

Отже, лінгвістична взаємодія між мовами призводить до різноманітних випадків явища інтерференції, які відбуваються на всіх рівнях мови, мовлення, стилю та в позамовному контексті. Детальне дослідження механізму інтерференції та аналіз його проявів є важливим для розв'язання багатьох лінгвістичних питань.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було досліджено особливості інтерференції в умовах дитячого білінгвізму, а саме поняття інтерференції, різновиди та підходи до вивчення, фонетичні, граматичні та лексичні аспекти, що утворюються внаслідок зазначеного явища.

У першому підрозділі було визначено, що інтерференція (від лат. *inter* – між, взаємно та *ferens* – той, що несе, переносить) – це явище взаємодії мовних систем в умовах білінгвізму, яке виникає при засвоєнні іноземної мови у процесі мовних контактів. Було з'ясовано, що науковці неоднозначно ставляться до явища міжмовної інтерференції. Науковці наголошують на тому, що з одного боку, міжмовна інтерференція проявляється у негативних аспектах, таких як

граматичні, лексичні та фонетичні помилки у мовленні дітей-білінгвів. З іншого боку, вчені визнають, що взяте явище є неминучим супутником білінгвального навчання, а отже вимагає детальних досліджень та вивчення, для подальшого засвоєння обох мов у коректній формі.

Також було з'ясовано, що існують різні підходи до класифікації інтерференції в мовленні білінгвів. По-перше, науковці виділяють прямий і непрямий вид інтерференції. По-друге, розмежовуючи рівні інтерференції, лінгвісти виокремлюють фонетичний, морфологічний, синтаксичний, лексичний та семантичний рівні.

Особливу увагу вчені приділяють вивченню взаємодії близькоспоріднених мов, таких як українська і російська, що є основою для інтерферованого мовлення в Україні. Тому для наступної класифікації є важливим розуміння різниці між індивідуальним та масовим типом. Перший різновид характеризується збагаченням та розвитком кожної людини індивідуально, а другий може становити загрозу для національної ідентичності. Дослідження в цій області мають не лише лінгвістичне, а й соціокультурне значення, оскільки стосуються важливих аспектів мовленнєвого розвитку суспільства.

В другому підрозділі було досліджено фонетичні, граматичні та лексичні аспекти міжмовної інтерференції. Особливо ґрунтовно взяте питання було розглянуто в науковій роботі Т. А. Лозан, де дослідниця навела найуживаніші приклади помилок на кожному з рівнів, що виникають під час українсько-російської міжмовної інтерференції. Наприклад, фонетичні артикуляційні зрушення характеризуються м'якою вимовою звуків [ч], [дж]: [ч']ого, б[дж']ола та оглушеною вимовою у кінці слів та в середині слів перед наступним глухим приголосним: са[т], ду[п] тощо. Щодо типових помилок, що трапляються в мовленні білінгвів на граматичному рівні, то тут можна згадати про часте вживання закінчень, що притаманні російській мові, порушення норм відмінювання іменників II відміни чоловічого роду, порушення синтаксичного зв'язку (керування) та неправильне вживання прийменників. Завершивши дослідження лексичного аспекту міжмовної інтерференції, стало зрозуміло, що

найчастішими порушеннями є пряма заміна українських слів російськими, вживання асимільованих русизмів та міжмовних омонімів, застосування кальки.

Отже, лінгвістична взаємодія між мовами призводить до різноманітних випадків явища інтерференції, які відбуваються на всіх рівнях мови, мовлення, стилю та в позамовному контексті. Тому, це явище вимагає подальшого розгорнутого дослідження у ситуації вживання мовних структур та мовлення дітей-білінгвів. Це дозволить зробити важливі висновки, які стануть ключовими для подальшого прогресу в дослідженнях мовленнєвому розвитку дітей та для створення новітніх методик навчання.

РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-БІЛІНГВІВ: ПОБУДОВА ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ

У цьому розділі ми виконаємо практичне дослідження мовлення дітей-білінгвів, зокрема, побудуємо структуру нашого експерименту та виконаємо аналіз отриманих результатів. Проаналізуємо фонетичні, граматичні та лексичні параметри мовлення дітей, щоб з'ясувати, як міжмовна інтерференція впливає на їхню мовну компетенцію, також розробимо скрипт для аналізу просодичних елементів. У такий спосіб ми зможемо детально дослідити особливості мовленнєвого розвитку дітей-білінгвів та визначити основні типи мовленнєвих помилок, що виникають внаслідок впливу двомовності.

4.1 Побудова практичного дослідження

Для розуміння впливу міжмовної інтерференції на мовлення дітей та формування їхньої мовної компетенції буде проведено власний лінгвістичний аналіз. В практичній частині кваліфікаційної роботи буде досліджено фонетичні, граматичні та лексичні параметри дітей-білінгвів дошкільного віку. До уваги братимуться такі критерії як частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність, темп для аналізу просодичних елементів та порушення норм української вимови для аналізу фонетичних параметрів; морфологічні та синтаксичні особливості вживання для аналізу граматичних параметрів; словниковий запас та типи лексичних помилок для аналізу лексичних параметрів.

Фонетичний аналіз буде проводитись на основі звукових записів в програмі для фонетичних досліджень Praat [40]. Окрім аналізу та дослідження мовних записів вручну для виявлення порушень норм української вимови, також буде розроблено спеціальний скрипт для автоматизації процесу аналізу просодичних елементів, написаний на базі мови програмування Python [41]. Створений скрипт буде автоматично визначати значення заздалегідь визначених

критеріїв, таких як: частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність, темп мовлення. Також створений скрипт можна буде використовувати для подальших наукових досліджень. Граматичний та лексичний аналізи проводитимуться за допомогою перцептивного дослідження.

Поставлені завдання дослідження:

1. Опис матеріалів дослідження.

Матеріалами дослідження є записи спонтанного мовлення дітей дошкільного віку (55 дикторів, тривалість кожного файлу – 10 - 15 хв, вік – 4,5 - 5,5 р., 26 хлопчиків та 29 дівчаток). Матеріали дослідження було зібрано у співпраці з ГО "Спільномова — центр створення та розвитку українськомовного середовища" з використанням ресурсів організації та згоди на співпрацю. Компанією проводяться вимірювання мовленнєвого розвитку сучасних дітей, що проживають в Україні: “аби визначити рівень мовлення, ми використовуємо анкетування (батьків) та інтерв'ю (з дитиною) із наступним визначенням часток базової та питомої української лексики, середньої довжини висловлювання, інших характеристик, а також значущих факторів впливу на дитину” [39].

Нами як модераторами проводились інтерв'ю з дітьми. Тобто, було акустично записано мовлення дітей дошкільного віку тривалістю 10-20 хвилин кожен запис. Записи проводились наступним чином. Дітям було показано набір картинок із предметами та явищами природи, назви яких є питомими українськими словами (наприклад, парасолька, килим, рушник, цукерка тощо). Діти повинні були називати побачені предмети та явища, довго не роздумуючи. У такий спосіб можна дослідити, яку мову використовуватиме дитина. В кінці інтерв'ю дітям була представлена невелика комікс-історія, за допомогою якої можна було прослідкувати за спонтанним мовленням дитини, а саме за синтаксичною будовою розповіді та її лексичним наповненням. Таким чином, ми змогли визначити, словами якої мови активно послуговуються діти в буденному житті та який вплив чинить двомовне середовище на мовленнєвий розвиток дитини. Всі інтерв'ю було проведено в дошкільних освітніх закладах міста Київ та тільки за згодою батьків і керівників закладів. Доступ до

конфіденційних даних буде наданий за запитом керівників кваліфікаційної роботи за необхідності.

Також додаємо таблицю, опубліковану ГО “Спільномова”, де було представлено результати дослідження мовленнєвого розвитку українською мовою дітей дошкільного віку міста Київ у відсотковому співвідношенні (Табл.1) [38].

Табл.1 – Результати дослідження мовленнєвого розвитку українською мовою дітей дошкільного віку у квітні 2022 - листопаді 2023. Досліджено мовлення 194 дітей (4,5 - 5,5 років)

Рівень мовленнєвого розвитку українською мовою (активний словниковий запас, %)		% дітей		Напрямки діяльності	
				Діти	Батьки
Достатній (66-100%)		15%	15%	<ul style="list-style-type: none"> • Мовна стійкість, психологічна підтримка • Розширення словникового запасу 	<ul style="list-style-type: none"> • Розмовні клуби • Підбірки дитячого контенту
Недостатній	Середній (33-66%)	85%	32%	<ul style="list-style-type: none"> • Додаткові мовні заняття (1 раз на тиждень) 	
	Низький (10-33%)		33%	<ul style="list-style-type: none"> • Додаткові мовні заняття (2 рази на тиждень) 	
	Дуже низький (0-10%)		20%	<ul style="list-style-type: none"> • Додаткові мовні заняття (2 рази на тиждень) • Матеріали для вивчення слів (картки, віммельбухи) 	

2. Збір та аналіз показників.

Проаналізувати показники частоти основного тону (ЧОТ), інтенсивності, темпу, виявити порушення норм української вимови, якщо такі наявні; проаналізувати морфологічні та синтаксичні особливості вживання для виявлення чи спростування відхилень на граматичному рівні; проаналізувати словниковий запас та типи лексичних помилок для виявлення чи спростування відхилень на лексичному рівні.

3. Створення скрипту для автоматизації процесу.

Створити скрипт для програми Praat на основі мови програмування Python для автоматичного визначення значень наступних критеріїв: частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність, темп мовлення. Цей скрипт допоможе автоматизувати процес аналізу просодичних параметрів мовлення

дітей-білінгвів та забезпечить зручний і швидкий доступ до результатів дослідження. Основні кроки для створення скрипту:

- **Збір даних:** необхідно зібрати аудіофайли, що містять мовлення дітей-білінгвів та додати їх до програми Praat.
- **Аналіз просодичних параметрів:** створити скрипт мовою програмування Python, який використовує бібліотеку Praat для аналізу фонетичних параметрів, таких як частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність, темп мовлення. Необхідно скористатися функціями Praat, що дозволяють отримувати ці дані з аудіофайлів.
- **Результати аналізу:** зберегти результати аналізу у зручному форматі, наприклад, у текстовий файл або вивести у консоль.
- **Валідація та виправлення помилок:** перевірити отримані результати, щоб переконатися в коректності роботи створеного скрипту.

4. Дослідження та аналіз отриманих результатів.

Попередньо варто зазначити, що дослідження дозволить виявити особливості фонетичних, лексичних та граматичних параметрів мовлення мовців-білінгвів. Насамкінець буде встановлено який вплив чинить російська мова на мовлення українських дітей-білінгвів у різних аспектах.

4.2 Розробка скрипту для аналізу просодичних параметрів дитячого мовлення

Для аналізу просодичних параметрів мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку було розроблено скрипт на базі мови програмування Python. Скрипт, що міститься в Додатку 1, автоматизує процес аналізу аудіозаписів з використанням програми Praat, яка є потужним інструментом для фонетичних досліджень. Далі буде міститись детальний покроковий опис програмної частини практичного дослідження:

1. Підключення бібліотеки *parselmouth* [33]

```
import parselmouth  
from parselmouth.praat import call
```

Скрипт починається з імпорту бібліотеки *parselmouth*, яка надає доступ до функцій Praat через Python. Функція *call* використовується для виклику команд Praat.

2. Функція для аналізу просодичних параметрів

```
def analyze_prosodic_parameters(audio_file):
```

```
    snd = parselmouth.Sound(audio_file)
```

Ця функція приймає шлях до аудіофайлу і завантажує його в об'єкт *Sound* бібліотеки Praat.

3. Аналіз частоти основного тону (ЧОТ)

```
    pitch = snd.to_pitch()
```

```
    mean_pitch = call(pitch, "Get mean", 0, 0, "Hertz")
```

Для аналізу частоти основного тону використовується метод *to_pitch()*, який перетворює звук в об'єкт *Pitch*. Середнє значення частоти основного тону (одиниця виміру – Гц) отримується за допомогою команди Praat *Get mean*.

4. Аналіз інтенсивності

```
    intensity = snd.to_intensity()
```

```
    mean_intensity = call(intensity, "Get mean", 0, 0, "energy")
```

Інтенсивність звуку визначається за допомогою методу *to_intensity()*, який створює об'єкт *Intensity*. Середнє значення інтенсивності (одиниця виміру – Дб) отримується за допомогою команди Praat *Get mean*.

5. Визначення кількості складів

```
    tg = call(snd, "To TextGrid (silences)", 100, 0, -25, 0.1, 0.1, "Syllable",  
            "Syllables")
```

```
    num_syllables = call(tg, "Get number of intervals", 1)
```

Кількість складів визначається за допомогою створення об'єкта *TextGrid*, який розбиває аудіо на інтервали з паузами та інтервали мовлення. Команда *To TextGrid (silences)* створює текстову сітку, де кожен інтервал відповідає одному складу. Кількість інтервалів (складів) отримується за допомогою команди *Get number of intervals*.

6. Визначення тривалості аудіофайлу

```
duration = snd.get_total_duration()
```

Тривалість аудіофайлу визначається за допомогою методу *get_total_duration()*, який повертає загальну тривалість звуку в секундах.

7. Розрахунок темпу мовлення

```
speech_rate = num_syllables / duration
```

Темп мовлення (кількість складів в секунду) розраховується як відношення кількості складів до тривалості аудіофайлу.

8. Отримання (повернення) результатів.

```
return mean_pitch, mean_intensity, speech_rate
```

Функція повертає середню частоту основного тону, середню інтенсивність та середній темп мовлення.

9. Виклик функції та виведення результатів

```
# Задання шляху до аудіофайлу
```

```
audio_file_path = "Шлях до файлу.wav"
```

```
# Виклик функції для аналізу просодичних параметрів
```

```
mean_pitch, mean_intensity, speech_rate =  
analyze_prosodic_parameters(audio_file_path)
```

```
# Виведення результатів
```

```
print("Середня частота основного тону (ЧОТ):", mean_pitch)
```

```
print("Середня інтенсивність:", mean_intensity)
```

```
print("Середній темп мовлення (склади в секунду):", speech_rate)
```

Користувач задає шлях до аудіофайлу, далі викликається функція *analyze_prosodic_parameters* та виводяться результати аналізу просодичних параметрів.

Отже, ми розробили спеціальний скрипт для аналізу просодичних параметрів аудіофайлів, використовуючи оновлену бібліотеку *parselmouth* [33] для Python, яка забезпечує інтерфейс для роботи з програмним забезпеченням Praat. Основна мета завдання полягала у визначенні середньої частоти основного тону (ЧОТ), середньої інтенсивності та темпу мовлення. Це

дозволило значно покращити точність аналізу просодичних параметрів. Завдяки цьому підходу ми досягли автоматизованого отримання просодичних параметрів з дитячого мовлення в аудіофайлах, що може бути корисним для різних наукових і практичних застосувань, включаючи лінгвістичні дослідження та розробку технологій автоматичного розпізнавання мовлення. Загалом, розроблений скрипт забезпечує ефективний інструмент для аналізу дитячого мовлення, і може бути легко адаптований для різних типів аудіоаналізу.

4.3 Аналіз мовлення дітей-білінгвів

Для розуміння впливу міжмовної інтерференції на мовлення дітей та формування їхньої мовної компетенції в третьому підрозділі було проведено власний лінгвістичний аналіз. У практичній частині кваліфікаційної роботи було досліджено фонетичні, граматичні та лексичні параметри мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку.

Щодо Табл.1, де ГО “Спільномова” було опубліковано результати дослідження мовленнєвого розвитку українською мовою дітей дошкільного віку міста Київ у відсотковому співвідношенні, то тут варто зауважити, що 85% дітей дошкільного віку в Києві потребують додаткової мовної підтримки в покращенні знань та навичок з української мови й тільки 15% володіють державною мовою на достатньому рівні. При чому 20% дітей потребують інтенсивної підтримки. Це свідчить про те, що існує значна проблема з мовленнєвим розвитком дітей, які є носіями обох мов. Для покращення мовленнєвого розвитку дітей-білінгвів рекомендується впроваджувати комплекс заходів, які включають мовну стійкість та психологічну підтримку, розширення словникового запасу, додаткові мовні заняття, розмовні клуби, підбірки дитячого контенту та матеріали для вивчення слів.

1. Фонетичні параметри

Фонетичний аналіз проводився на основі звукових записів за спеціальним скриптом, що був написаний на базі мови програмування Python для отримання просодичних параметрів. Створений скрипт автоматично визначає значення

частоти основного тону (ЧОТ), інтенсивності та темпу мовлення. Створений скрипт можна використовувати для подальших наукових досліджень (Додаток 1).

Цей аналіз дає загальне розуміння фонетичних характеристик мовлення дітей-білінгвів, забезпечуючи об'єктивні дані про їхній основний тон, інтенсивність та темп мовлення (загальна інформація подана в Табл. 2). В результаті не було помічено яскравих артикуляційних зрушень у мовленні дітей-білінгвів; такі зрушення можливо помітити лише при свідомому переході людини з однієї мови на іншу, що було доведено в науковій роботі “Інтенаційні особливості мовлення білінгвів” [21].

Табл. 2 (фрагмент) – Просодичні параметри мовлення дітей-білінгвів, отримані за допомогою спеціально розробленого Python-скрипту.

	Середня частота основного тону (Гц)	Середня інтенсивність (Дб)	Середній темп мовлення (склади в секунду)
Мовець 1	301.6 Гц	64 Дб	1.4 скл/с
Мовець 2	281.4 Гц	58 Дб	1.33 скл/с
Мовець 3	315.2 Гц	62 Дб	1.2 скл/с
Мовець 4	320.1 Гц	61 Дб	1.5 скл/с
Мовець 5	310.3 Гц	63 Дб	1.25 скл/с
Мовець 6	289.4 Гц	57 Дб	1.5 скл/с
Мовець 7	314.3 Гц	62 Дб	1.46 скл/с
Мовець 8	318.7 Гц	63 Дб	1.32 скл/с
Мовець 9	299.1 Гц	58 Дб	1.18 скл/с
Мовець 10	305.6 Гц	59 Дб	1.2 скл/с

Також нами застосовувався перцептивний аналіз для отримання інформації про порушення норм української вимови дітьми. Після завершення власного лінгвістичного аналізу на основі 55 аудіозаписів у мовленні дітей-білінгвів дошкільного віку було виявлено наступні порушення норм української вимови:

1. **Оглушена вимова приголосних:** морос (мороз), грип (гриб), швитко (швидко), лошка (ложка), нішка (ніжка), друх (друг), шовтий (жовтий).
2. **Тверда вимова кінцевого м'якого [т'] у III особі множини дієслів теперішнього часу:** носят (носять), читают (читають), пишут (пишуть), ховают (ховають).
3. **Заміна білабіального -в на -ф :** читачіф (читачів), сказаф (сказав), закричаф (закричав), знайшоф (знайшов).
4. **Нівеляція голосного и, що замінюється на і:** братік (братик), столік (столик), мамін (мами).

Зафіксовані порушення норм української вимови вказують на наявну міжмовну інтерференцію, що впливає на фонетичний рівень мовлення дітей-білінгвів. Було відзначено певну кількість артикуляційних зрушень, таких як оглушення приголосних та нівеляція голосних, що свідчить про негативний вплив двомовного середовища на мовленнєві норми в українській мові. З 55 досліджених записів подібні порушення було виявлено в 19 файлах (тобто для 19 дикторів). У відсотковому співвідношенні це становить 34, 5 %.

2. Граматичні параметри

Аналіз на граматичному рівні було проведено за допомогою перцептивного аналізу, що дозволило нам виявити наступні порушення та особливості у дитячому мовленні білінгвів. Явище граматичної інтерференції відбувається тоді, коли правила граматики однієї мови (російської) переносяться на іншу (українську), де вони не діють. Це може призводити до граматичних помилок, коли мовець-білінгв намагається застосувати знайомі йому правила до мови, де вони не працюють.

Після завершення власного лінгвістичного аналізу на основі 55 аудіозаписів у мовленні дітей-білінгвів дошкільного віку було виявлено наступні особливості:

- 1) **Вживання закінчень, що притаманні російській мові:** переможить (переможе), перебіжала (перебігла), приїдуть (приїдуть), утікаєт (тікає), смотрить (дивиться), улітіла (полетіла), діставає (дістає), збирають (збирати), оставить (залишити), бачилі (бачили), мойого дєдушки (мого дідуся), у хлопчикав (у хлопчиків), поліваєт (поливає), укриваємся (вкриваємося), хлопчик доставал (хлопчик діставав), мама чи папа виносіт (мама чи тато виносить), взірвалась (вибухнула), бежит (біжить), зовут (звуть), лічать (лікують), в зоопаркі (в зоопарку), помаранжевого (помаранчевого), цукорок (рос. сахарок + укр. цукор), надуть (надути), за мной сліділа (за мною стежила), допоміг мишкі (допоміг мишці), як називають (як називають), головой (головою).
- 2) **Порушення синтаксичного зв'язку:** по деревам (деревах), радужного цвета (кольору веселки), два поверха (два поверхи).
- 3) **Неправильне вживання прийменників:** в день (на день), по англійському (англійською), от собаки (від собаки).

Отже, дослідження показало, що граматична інтерференція, обумовлена впливом російської мови, є важливим фактором, що призводить до помилок у мовленні українських дітей-білінгвів дошкільного віку. Найчастіше помилки трапляються у категорії вживання в українській мові словоформ з російськими закінченнями, порушення синтаксичного зв'язку. З 55 досліджених записів подібні порушення було виявлено в 32 файлах, тобто в мовленні 58, 9% дітей-білінгвів. Причини таких порушень полягають у типологічній спорідненості мов, що мотивують прояви інтерференції на граматичному рівні.

3. Лексичні параметри

Аналіз на лексичному рівні було проведено за допомогою перцептивного аналізу, що дозволило нам виявити наступні порушення та особливості у дитячому мовленні білінгва. Інтерференція на лексичному рівні визначається як

лінгвістичне явище, що виявляється у впливі лексичної системи однієї мови (російської) на лексичну систему іншої мови (української) у процесі їх контактування. Це може призводити до лексичних помилок, обмеження словникового запасу дитини та некоректних висловлювань.

Після завершення власного лінгвістичного аналізу на основі 55 аудіозаписів у мовленні дітей-білінгвів дошкільного віку було виявлено наступні особливості:

1) Заміна українських слів російськими: коврік (килим), ковер (килим), зонтік (парасолька), сіній (синій), голубий (блакитний), ступеньки (сходи), радуга (веселка), часи (годинник), самолёт (літак), арбуз (кавун), носки (шкарпетки), шарік (кулька), достав (дістав), полотенце (рушник), солнечніє очкі (сонячні окуляри), заболіли сільно (сильно захворіли), гром (грім), ето зелений (це зелений), двухетажні (двоповерхові), іще (ще), бабочка (метелик), жовтиє (жовті), стірають (перуть), не бачу (не бачу), спічкі (сірники), котік (котик), серого і чорного (сірого і чорного), глаза (очі), клубніка (полуниця), блакитний цвет (блакитний колір), кросовки (кросівки), грязний (брудний), кровать (ліжка), смотріт (дивиться), мультіки (мультики), парікмахерская (перукарня), мусор (сміття), смотрю (дивлюсь), малюнкі (малюнки), ігрушка (іграшка), лодка (човен), мусоровоз (сміттєвоз), утюг (праска), конфетка (цукерка), спічкі (сірники), колбаска (ковбаска), белого (білого), громко (голосно), девочка (дівчинка), мікроволновка (мікрохвильовка), бачила настоящего (бачила справжнього), равна одежа (рівна одежа), ступенькі (сходинок), мішки (ведмедики), зажигають (запалюють), сапогі (чоботи), йожик (їжак), ложил (клав), звезда (зірка), морожено (морозиво), очень вкусно (дуже смачно), льод (лід), сахар (цукор), не летала (не літала), словить (спіймати), почті (майже), есть (є), семечки (насіння), огонь (вогось), красний (червоний), такую (таку), на пляже (на пляжі), канфета (цукерка), на улиці (на вулиці), тоесть (тобто), море (море), годік (рочок), одіяло (ковдра), обізянка (мавпа), обізяни (мавпи), на площадке (на майданчику),

ліжка (ліжко), печене (печиво), лук (цибуля), пуговка (гудзик), фонарик (ліхтарик), верьовка (мотузка), дом (будинок), дерутся (б'ються), криша (дах), не розумію (не розумію), війни не було (війни не було), сладкій (солодкий), рубашка (сорочка), вещи (речі), кісточка (пензлик), ліцо (обличчя), спасати (рятувати), овечкі (вівці), корміла (годувала), морковкой (морквою), коли закончиться війна (коли закінчиться війна), с'єсть (з'їсти).

2) Кальки (русизми): в основному (переважно), стиралка (пральна машина), замерзнути (змерзнути), первий (перший), руки (руки), слухає мене (слухає мене), самоліт (літак), помаранчевого (помаранчевого), лікарь (лікар), уже буде шесть (вже буде шість), нис (ніс), пчолка (бджілка), помаранчового (помаранчового), одіжда (одежда+одяг), покрасили (пофарбували), утуг (утюг), тучки (хмарки), зонтик (парасолька), очки (окуляри), скоро допамога (швидка допомога), блакітне (блакитне), спортився (зіпсувався), вилка (виделка).

Отже, дослідження показало, що лексична інтерференція, обумовлена впливом російської мови, є головним фактором, що призводить до помилок у мовленні українських дітей-білінгвів. Проведений лінгвістичний аналіз показав значний вплив міжмовної інтерференції на їхню мовну компетенцію. Кальки (русизми), пряма заміна українських слів російськими є типовими проявами цього явища. З 55 досліджених записів подібні порушення було виявлено в 46 файлі, тобто в мовленні 83, 6% дітей-білінгвів. Такі результати підтверджуються також висновками ГО “Спільномова” в Табл. 1, де видно відсоток рівня мовленнєвого розвитку українською мовою дітей дошкільного віку (активний словниковий запас) на більшій вибірці матеріалів. Тут результат становить 85% дітей, що володіють українською мовою на недостатньому рівні. Причини таких порушень полягають у зовнішній подібності значної частини лексичного складу російської та української мови та типологічній спорідненості мов, що мотивують значні прояви інтерференції на лексичному рівні.

Висновки до розділу 4

У практичній частині кваліфікаційної роботи було проведено дослідження фонетичних, граматичних та лексичних параметрів мовлення українських дітей-білінгвів дошкільного віку. Результати показали, що міжмовна інтерференція, обумовлена впливом російської мови, суттєво впливає на формування мовної компетенції дітей. Фонетичний аналіз, проведений за допомогою програми Praat та спеціально розробленого скрипту на базі мови програмування Python, продемонстрував статистичні показники мовлення дітей-білінгвів (ЧОТ, інтенсивність, темп). Розроблений скрипт для аналізу просодичних параметрів на базі мови програмування Python є корисним інструментом, який можна використовувати в майбутніх дослідженнях з аналізу мовлення дітей-білінгвів. Його можна застосовувати для аналізу великої кількості аудіофайлів з метою вивчення просодичних параметрів у різних контекстах та в різних групах дітей-білінгвів. Завдяки розширеному функціоналу скрипту, є можливість проводити дослідження, спрямовані на вивчення впливу різних факторів на мовлення дітей-білінгвів, а також на порівняльний аналіз міжмовної інтерференції в різних групах. Застосування цього скрипту дозволяє ефективно вивчати та аналізувати просодичні характеристики мовлення дітей-білінгвів, що важливо для подальшого розвитку методології досліджень у цій області та для поглибленого розуміння мовленнєвого процесу у мовників-білінгвів.

Після граматичного та лексичного аналізу, що були виконані на основі перцептивного дослідження, було представлено основні мовленнєві порушення дітей на морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному рівнях. Зокрема, аналіз виявив поширені випадки морфологічних помилок, таких як неправильне вживання відмінків, а також лексико-семантичні порушення, зумовлені використанням російських слів та кальок замість українських еквівалентів. На синтаксичному рівні спостерігалися помилки в побудові речень, що включали неправильний порядок слів та використання російських граматичних структур.

Ці результати підкреслюють важливість врахування міжмовної інтерференції при розробці методик навчання та корекції мовлення дітей-білінгвів. Виявлені порушення вказують на необхідність цілеспрямованих заходів для покращення мовної компетенції дітей та подолання впливу російської мови на українське мовлення. Розробка ефективних методик повинна включати інтеграцію спеціальних вправ та завдань, спрямованих на мінімізацію міжмовної інтерференції та покращення знань з української мови.

Дослідження також має важливе значення для розуміння сучасної мовної ситуації в Україні та проблем, пов'язаних з поширеною двомовністю. Висновки дослідження можуть бути використані для розробки програм з підтримки української мови, зокрема в освітній сфері, а також для вдосконалення професійної підготовки вчителів та логопедів. Загалом, результати підкреслюють необхідність комплексного підходу до розв'язання мовних питань, що включає освітні, соціальні та культурні ініціативи для підтримки та розвитку української мови в умовах двомовності.

ВИСНОВКИ

У ході кваліфікаційної роботи ми здійснили комплексне дослідження мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку, зосередившись на аналізі їхніх фонетичних, граматичних та лексичних параметрів. Основною метою було вивчення впливу українсько-російського білінгвізму на мовленнєвий розвиток дітей. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що поставлені у вступі завдання були виконані. Узагальнення проаналізованого в роботі теоретичного матеріалу та практичного дослідження мовлення дітей-білінгвів дозволяє нам зробити наступні висновки:

1. У ході цієї наукової роботи було детально досліджено поняття мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку, розглянуті його особливості та актуальна проблематика в контексті українсько-російської двомовності. Після проведення практичного дослідження з використанням програми для фонетичних досліджень “Praat”, мови програмування Python для створення скриптів та унікальних фонетичних матеріалів, в результаті було отримано важливі дані, які ґрунтовно ілюструють сучасний мовленнєвий розвиток дітей-білінгвів та вплив міжмовної інтерференції на фонетичні, граматичні та лексичні риси їх мовлення.
2. У теоретичній частині роботи було розглянуто поняття білінгвізму в аспектах лінгвістики та психолінгвістики. Загалом до уваги бралися історія досліджень поняття, підґрунтя виникнення, різновиди та форми білінгвізму, психолінгвістичні аспекти дослідження та явище диглосії. Наступні два розділи ґрунтовно описали поняття дитячого білінгвізму дітей дошкільного віку в контексті українсько-російської двомовності. Було з'ясовано вплив білінгвізму на мовленнєвий розвиток дітей та їх розумові здібності, було чітко окреслено проблематику дитячого українсько-російського білінгвізму в контексті сучасних подій та освітніх процесів. Також було з'ясовано особливості формування українсько-російського білінгвізму дітей дошкільного віку та динаміка розвитку такого явища. В наступному розділі описувалось явище

інтерференції та було чітко аргументовано появу фонетичних, граматичних та лексичних аспектів міжмовної інтерференції в контексті українсько-російської двомовності.

3. У практичній частині дослідження було проаналізовано справжні записи дитячого білінгвального мовлення з використанням програми для фонетичних досліджень під назвою «Praat». Важливим фактором є те, що у кваліфікаційній роботі було використано порівняльно-зіставний, описовий та фонетичний методи аналізу, що дозволило нам порівнювати та зіставляти різні аспекти мовлення дітей-білінгвів, другий тип надавав можливість детально описати виявлені особливості на всіх рівнях мовлення, а третій — сприяв аналізу фонетичних параметрів, таких як частота основного тону, інтенсивність та темп мовлення. Всі дані були систематизовані та розписані за визначеними критеріями. Ми розглянули фонетичні параметри, зокрема частоту основного тону, інтенсивність та темп мовлення на просодичному рівні, що дало змогу представити загальні показники сучасного дитячого мовлення. Також за аналізом фонетичних параметрів було виявлено певні порушення норм українського мовлення, які було зазначено у практичній частині роботи. Ці порушення спостерігалися приблизно у 34, 5% аналізованих записів, що підкреслює вплив міжмовної інтерференції на фонетичний аспект мовлення. Граматичний аналіз показав, що вплив білінгвізму спричинив численні граматичні помилки, які виявилися в 58, 9% записів. Ці помилки включали некоректне вживання закінчень слів, порушення синтаксичного зв'язку та помилкове вживання прийменників. За лексичним аналізом було виявлено значну кількість помилок, що пов'язана з відсутністю нормативного словникового запасу української мови у дітей дошкільного віку. Через це у мовленні дітей наявні русизми та пряма заміна українських слів російськими. Такі помилки були присутні у 83, 6% оброблених даних. Це демонструє, що лексичний вплив російської мови

на українську мову є найістотнішим та вимагає значної уваги у процесі мовленнєвого виховання дітей-білінгвів дошкільного віку.

4. Результати дослідження підтверджують, що українсько-російський білінгвізм має значний вплив на мовленнєвий розвиток дітей. Виявлені порушення та особливості вказують на необхідність розробки цілеспрямованих освітніх та корекційних програм, які будуть спрямовані на підтримку української мови та зменшення впливу білінгвізму. Отримані результати слугують фундаментом для подальших наукових досліджень, що відкривають шляхи для подальшого вдосконалення виховання та освіти в умовах двомовності в Україні. Це також підкреслює важливість підтримки ініціатив, спрямованих на зміцнення становища української мови як засобу інтеграції та культурної ідентифікації. Ця кваліфікаційна робота є важливим джерелом для подальших наукових досліджень у галузі дитячого мовлення та білінгвізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник, О. Ю., Говораadlo, А., & Ульянова, М. (2014). Українсько-російський білінгвізм у мовному портреті сучасної молоді. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, (10), 52-55.
2. Бойко, М. І. (2019). Динаміка мовної самоідентифікації мешканців Донеччини.
3. Бондарчук Т. Моделі білінгвальної освіти у теорії і досвіді діяльності сучасної школи / Т.Бондарчук // Серія: Педагогіка. – 2007. – № 22. – С. 212 - 219.
4. Бурда, А. С. (2015). Інтерференція та суржик як наслідки взаємодії української та російської мов (Doctoral dissertation, НТУ" ХПІ").
5. Валігура, О. (2007). Білінгвізм та аспекти його дослідження.
6. Гамерська, І. І. (2023). Явище інтерференції у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Львівський філологічний часопис, (14), 21-28.
7. Григор'єва, І. О. Особливості дитячого білінгвізму в сучасному освітньому процесі. Редакційна колегія, 291.
8. Гудзь, В. М. Двомовність в Україні. Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та, 211.
9. Жук, Т. В. (2011). Мовна особистість та компоненти культури мовного спілкування в умовах білінгвізму. Наукові записки [Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки, (2), 46-48.
10. Загнітко, А. (2013). Кваліфікаційні та класифікаційні ознаки білінгвізму: аспекти, різновиди, методи. Лінгвістичні студії, (26), 209-219.
11. Казанцева, Л. І. (2015). Теоретичні питання формування дитячого білінгвізму: психолінгвістичний і психолого-педагогічний аспекти. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти, (11), 141-145.

12. Коваленко, Г. С. (2023). Використання онлайн технологій в логокорекційній роботі з білінгвальними дітьми.
13. Коновалова, Н. (2023). Білінгвізм дітей середнього дошкільного віку: теоретичні основи. Гуманізація навчально-виховного процесу, (2 (104)), 90-97.
14. Крапива, Ю. В. (2015). До питання про білінгвізм. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Філологія, (73), 20-22.
15. Крутій, К. Л. (2014). Суржик як специфічний феномен в мовленнєвому розвитку дошкільника-білінгва.
16. Кульбіда, С. В., Чепчина, І. І., Адамюк, Н. Б., Замша, А. В., Зборовська, Н. А., Іванюшева, Н. В., & Лещенко, Л. М. (2011). Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху.
17. Лозан, Т. А. (2017). Проблема інтерференції в умовах українсько-російської двомовності.
18. Масенко, Л. (2019). Суржик: між мовою і язиком.
19. Матвеева, Н. Р. (2019). Терміни білінгвізм і диглосія в соціолінгвістичній традиції. Мовознавчий вісник, (26), 130-136.
20. Матвеева, Н. Р. (2021). Українсько-російський білінгвізм і диглосія в сучасному комунікативному просторі Києва (Doctoral dissertation).
21. Мельніченко, В. А. (2023). Інтонаційні особливості мовлення білінгвів (експериментально-фонетичне дослідження).
22. Окунькова, Л., & Діана, Б. Валідність білінгвізму під час вивчення іноземних мов дітьми дошкільного віку. Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця, 260.
23. Польща, М. (2007). Літературознавча енциклопедія: у 2 т./авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2.
24. Сагратова, К. Е. (2021). Білінгвальність, як психосоціальне і соціокультурне явище в сфері сучасної освіти.

25. Соха, Н. В. (2021, September). Білінгвізм як одна з причин мовленнєвих порушень у дітей передшкільного віку. In The 3rd International scientific and practical conference "International scientific innovations in human life"(September 22-24, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. 481 p. (p. 253).
26. Товстенко, В. Р. (2023). Фонетичні особливості українського просторіччя phonetic features of the ukrainian vernacular. Філологічні студії, 41.
27. Тусик, Н. (2014). Особливості прояву явища міжмовної інтерференції в процесі вивчення іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. Нова педагогічна думка, (3), 86-88. 15.05.2024 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LIN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npd_2014_3_24
28. Хміляр, О. Ф. (2013). Символічно-мовленнєві утворення в структурі психічної регуляції дій людини. Вісник Національного університету оборони України, (5), 312-318.
29. Шевчук-Клюжева, О. (2019). Діти-білінгви: світовий досвід і українські реалії.
30. Шевчук-Клюжева, О. В. (2020). Соціолінгвістичні особливості формування дитячого мовлення в Україні. Записки з українського мовознавства, (27), 202-209.
31. Шевчук-Клюжева, О. В. (2023). Вплив сімейних мовних практик на формування українсько-російського дитячого білінгвізму (на матеріалі соціолінгвістичного опитування родин із Києва) The influence of family language practices on ukrainian-russian children's bilingualism. Філологічні студії, 50.
32. Bialystok, Ellen, Fergus IM Craik, and Gigi Luk. "Bilingualism: consequences for mind and brain." Trends in cognitive sciences 16.4 (2012): 240-250.

33. Jadoul, Y., De Boer, B., & Ravignani, A. (2024). Parselmouth for bioacoustics: automated acoustic analysis in Python. *Bioacoustics*, 1-19. 15.05.2024 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09524622.2023.2259327>
34. Parodi, T. (2015). Speaking in tongues: the many benefits of bilingualism. 15.05.2024 URL: <https://theconversation.com/speaking-in-tongues-the-many-benefits-of-bilingualism-49842>
35. Porter, S. E. (2000). Diglossia and other topics in New Testament linguistics. *Diglossia and Other Topics in New Testament Linguistics*, 1-312.
36. Waris, A. M. (2012). Code switching and mixing (Communication in Learning Language). *Jurnal Dakwah Tabligh*, 13(1), 123-135.
37. Wei, L. (2008). Research perspectives on bilingualism and multilingualism. *The Blackwell guide to research methods in bilingualism and multilingualism*, 3-17.
38. ГО "Спільномова": допис, результати. 15.05.2024 URL: <https://www.facebook.com/andriy.kovalyov.5/posts/10228923177895867>
39. ГО "Спільномова": Центр створення та розвитку українськомовного середовища. 15.05.2024 URL: <https://www.spilnomova.org/>
40. Praat: doing Phonetics by Computer. 15.05.2024 URL: <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/>
41. Python site. 15.05.2024 URL: <https://www.python.org/>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Скрипт для аналізу просодичних параметрів

```
import parselmouth
from parselmouth.praat import call

def analyze_prosodic_parameters(audio_file):
    # Завантаження аудіофайлу в Praat
    snd_band_pass = parselmouth.Sound(audio_file)

    # Аналіз частоти основного тону (ЧОТ)
    pitch = snd_band_pass.to_pitch()
    mean_pitch = call(pitch, "Get mean", 0, 0,
"Hertz")

    # Аналіз інтенсивності
    intensity = snd_band_pass.to_intensity()
    mean_intensity = call(intensity, "Get mean", 0,
0, "energy")

    # Визначення кількості складів
    tg = call(snd_band_pass, "To TextGrid
(silences)", 100, 0, -25, 0.1, 0.1, "Syllable",
"Syllables")
    num_syllables = call(tg, "Get number of
intervals", 1)

    # Визначення тривалості аудіофайлу
    duration = snd_band_pass.get_total_duration()

    # Розрахунок темпу мовлення (склади в секунду)
    speech_rate = num_syllables / duration

    return mean_pitch, mean_intensity, speech_rate

# Задання шляху до аудіофайлу
audio_file_path = "шлях до файлу.wav"

# Виклик функції для аналізу просодичних параметрів
mean_pitch, mean_intensity, speech_rate =
analyze_prosodic_parameters(audio_file_path)
```

```
# Виведення результатів
print("Середня частота основного тону (ЧОТ):",
mean_pitch)
print("Середня інтенсивність:", mean_intensity)
print("Середній темп мовлення (склади в секунду):",
speech_rate)
```